

Santiago Pey i Estrany (1917-2001)

La passió pel disseny i pels mots

MERCÈ LORENTE, SÍLVIA LLOVERA I XEMA VIDAL
Consell de Redacció / Escola Massana

TERMINÀLIA 3 (2011): 59-63 · DOI: 10.2436/20.2503.01.25
ISSN: 2013-6692 (impresa); 2013-6706 (electrònica)
<http://terminalia.iec.cat>

Si demanem a lexicògrafs del país qui era Santiago Pey ens respondran que és l'autor d'un dels diccionaris de sinònims més venuts i consultats dels redactats en llengua catalana. Si fem el mateix dins de l'Escola Massana, ens parlaran del dissenyador, del mestre i de l'impulsor de la formació del disseny a Barcelona. Lamentablement ja no podem adreçar la pregunta a molts dels seus companys de l'exèrcit republicà ni del Front Nacional de Catalunya (FNC). Tanmateix des de sectors tan diferents (o potser no, que no ho són tant de diferents), tothom coincideix a qualificar-lo d'autèntic *homenot*, una personalitat forta i passional en tot allò que iniciava.

Personatge polifacètic d'una gran riquesa de registres, políglota, tecnòleg, lexicògraf, dissenyador industrial i d'interiors, activista cultural i polític, bricolador, pedagog, traductor, etc., les seves múltiples activitats han anat sempre a cavall entre les arts liberals i les mecàniques encarnant i fent realitat l'ideal de l'home renaixentista. (Mañà, 1992.)

Santiago Pey nasqué a Barcelona el 14 d'agost de 1917, fill d'un dels caps tècnics de la fàbrica d'automòbils Hispano-Suiza i nebot del pintor Josep Pey. Amb tretze anys ja començà a interessar-se pels mots i per les relacions de sinonímia arran de les lectures d'autors catalans i d'unes vacances estiuenques a Pont de Suert. Mentre feia el batxillerat a l'Institut Balmes, seguí els cursos de grec de Joan Petit a la Fundació Bernat Metge.

© Martí Pey

Per indicació familiar, combinà l'activitat intel·lectual amb l'aprenentatge de l'ofici d'ebenista.

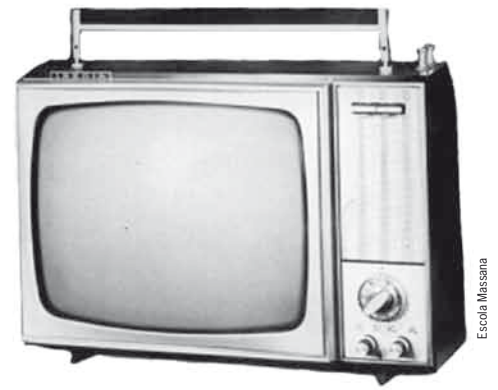
De ben jove ja era membre actiu del Bloc Escolar Nacionalista (BEN), amb el seu amic de l'institut Heribert Barrera. El 1934 participà en els Fets d'Octubre i tot seguit començà els estudis de Dret i Filosofia a la Universitat de Barcelona, on assistí als seminaris de Teoria dels valors i Teoria del coneixement i lògica de Jaume Serra i Hünter i al Curs superior de català de Pompeu Fabra.

Formà part de la primera promoció de l'Escola de Guerra i el 1937 fou destinat al front d'Aragó, on comandà una bateria d'obusos. Coneixedor de la llengua alemanya, fou captat pel Servei d'Informació Especial Perifèric i, més endavant, participà a la campanya del Segre, ja amb el grau de capità de l'exèrcit. El desembre de 1938 fou capturat per soldats italians i confinat al camp de concentració de Deusto. En va sortir sis mesos més tard en llibertat vigilada i fou represaliat a no poder-se matricular a cap universitat de l'Estat espanyol.

Militant des d'aleshores del Front Nacional de Catalunya, en va ser el cap d'operacions de la Secció Militar. Amb el seu cunyat, Joan Grau, va ser responsable dels informes sobre les defenses de Montjuïc i de les platges de Barcelona adreçats als aliats, per a un desembarcament que mai no es va realitzar. En aquesta època col·laborà també amb Josep Palau i Fabre per a organitzar de manera clandestina els Estudis Universitaris, i hi prosseguí estudiant lexicologia i semàntica amb Jordi Rubió i Balaguer.

Va lliurar-se de ser detingut amb els seus companys de l'FNC a final de 1943, i amb una ordre de crida i cerca en contra va viure amb documentació falsa durant anys. El 1946 va abandonar l'FNC i el seu activisme es concentrà en la resistència cultural. Del 1943 al 1950 treballà a l'Editorial Seix, on publicà un primer diccionari de sinònims i antònims en castellà. Després d'un intent no reeixit de muntar la seva pròpia editorial, es dedicà professionalment a la traducció de l'alemany d'obres de disseny i a la construcció de mobles.

A partir dels seus contactes amb arquitectes i decoradors d'abans de la guerra i del seu extens coneixement dels corrents europeus i americans dels anys cinquanta, és considerat un personatge pont entre tradició i avantguarda (Mañà, 1992). Amic d'Alexandre Cirici i dels arquitectes del Grup R, com Oriol Bohigas o Antoni de Moragas, fou un dels primers a defensar el disseny organícista. A final dels anys cinquanta abandonà l'interiorisme per a dedicar-se exclusivament al disseny industrial. Aprofundí en el coneixement de tècniques i de materials com el plàstic. Dissenyà cadires, rajoles, llums, electrodomèstics, màquines eina. Dirigí la secció creativa d'una empresa d'electrodomèstics de 1966 a 1969. Fou impulsor i membre fundador de l'Associació de Disseny Industrial – Foment de les Arts i del Disseny (ADI-FAD), que l'any passat va celebrar

Escola Massana

el 50è aniversari, i participà en diverses exposicions i manifestacions internacionals.

El 1965 organitzà la Secció de Disseny de l'Escola Massana, que dirigí fins al 1975. Els seus alumnes destaquen sobretot la visió àmplia del disseny, que li venia donada per la doble formació tècnica i humanística i pels seus contactes amb escoles i professionals de la resta d'Europa (Font, 1992). A més de les seccions de disseny industrial i d'interiors, va crear el taller de maquetes i va introduir noves matèries en els estudis reglats: teoria del coneixement i de la creativitat, ergonomia, semiologia, biònica, màrqueting, psicologia, història de la tècnica, etc. Durant el bienni 1973-74 organitzà diverses manifestacions monogràfiques amb estudiants. L'any 1992 l'Escola Massana li va oferir una exposició homenatge.

Recordat per estudiants, col·laboradors i amics, després de la seva mort l'any 2001, es va crear l'Associació d'Amics de Santiago Pey, amb la missió de reivindicar-ne la figura, difondre'n l'obra i, si pot ser, publicar obra encara inèdita.

L'obra escrita

Santiago Pey fou el curador de l'edició de Barcino de les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra, publicades en 10 volumets entre 1954 i 1956, sota la revisió de Ramon Aramon.

Conegut sobretot pels seus diccionaris, molt reeditats, és autor del *Vocabulari de barbarismes* (Barcelona: Teide, 1982) i del *Diccionari de sinònims, idees afins i antònims* (Barcelona: Teide, 1970). En el comentari dedicat al diccionari de sinònims, Rico i Solà (1995) recorden que és el primer diccionari publicat d'aquestes característiques i el més extens, i que, a més de la nomenclatura del diccionari Fabra, Pey hi inclou lèxic més especialitzat, de botànica, ornitologia, ictiologia, etc. També va ser autor d'un diccionari en castellà: *Diccionario de sinónimos, ideas afines y contrarios* (Barcelona: Teide, 1966).

L'interès per l'ensenyament professional el va dur a publicar una sèrie de manuals sobre oficis diversos en llengua castellana: *100 ideas básicas de bricolaje* (Barcelona: Bruguera, 1980), *Albañilería* (Barcelona: CEAC, 1993), *Bricolaje: Pintura. Revestimientos. Herramientas – Materiales. Carpintería – Albañilería. Electricidad. Electrodomésticos. Agua y gas. Calefacción – Aislamiento. Reparaciones* (Barcelona: Nauta, 1980), *Carpintería y cer-*

rajería (Barcelona: CEAC, 1984), Ebanistería y tapizado (Barcelona: CEAC, 1976), Electricidad y electrodomésticos (Barcelona: CEAC, 1975), Fontanería y albañilería (Barcelona: CEAC, 1975), Fontanería (Barcelona: CEAC, 1984), Iniciación práctica: Materiales. Manejo de herramientas (Barcelona: CEAC, 1981), Pintura y empapelado (Barcelona: CEAC, 1982), Revestimientos de suelos, paredes y techos (Barcelona: CEAC, 1982). Col·laborà amb diversos editors, principalment Gustavo Gili, en l'edició en castellà d'obres similars d'autors estrangers.

També fou col·laborador de diverses revistes, com ara Serra d'Or, Destino, Die Kunst, Hogares Modernos, Der Bau und Möbelschreiner, Innerarchitektur o Marketing.

Va deixar inacabada la seva obra lexicogràfica més ambiciosa, que de moment no ha pogut tenir continuïtat: el Diccionari temàtic. Dissenyat per a ser publicat en CD-ROM, aquest diccionari vol aplegar tot el vocabulari de la llengua catalana, lèxic general i terminologia, amb informació explícita sobre les relacions d'hiperonímia, hiponímia i sinonímia de cada mot, ordenat temàticament a partir d'una classificació decimal i alfanumèrica.

Disseny i terminologia del disseny

Destaquem pel que fa a l'interès dels lectors de TERMINÀLIA l'article «Problemes del disseny», publicat a la revista Serra d'Or, on es fa evident l'interès de Pey per la terminologia:

Quin sentit i quin abast cal donar a la paraula disseny? ¿Com és que han sentit aquesta inquietud i la necessitat d'agrupar-se sota aquesta designació tota una sèrie de gent procedents d'altres professions ben definides dins les arts plàstiques?

Si ens fixem una mica en aquestes professions, veurem que generalment són dibuixants, pintors, escultors, arquitectes, decoradors, projectistes els membres d'aquests nous agrupaments del disseny. ¿Com és que han escollit la paraula disseny per a caracteritzar-se, en lloc de dibuix? ¿Quina subtil diferència ha fet que fos la primera paraula i no la segona, l'escollida?

De fet, en el llenguatge corrent poca diferència hi ha entre dibuix i disseny. Hi ha llengua que només té una sola paraula per a ambdós significats. Això no obstant hi ha un matis conceptual que diferencia aquests dos mots, i és per esguard d'aquest matis que hom usa deliberadament el mot disseny. (Pey, 1960, p. 37.)

També fou autor de contribucions sobre disseny industrial en llengua castellana, com «El diseño industrial a debate» (Batik panorama general de las artes: arte, diseño, arquitectura, núm. 49, abril/maig 1979, p. 20-22) o «Lo que el diseño revela» (Destino, núm. 1243, 3 juny 1961, p. 35-37). Entre d'altres traduccions de l'alemany i de l'italià, és el responsable de la versió castellana del

manual de referència Teoría y práctica del diseño industrial: elementos para una manualística crítica de Gui Bonsiepe (Barcelona: Gili, 1978).

Les obres dedicades al disseny i escrites en llengua catalana són: Introducció al disseny industrial (1963), El disseny en eines, el disseny en màquines eina (19??) i el pòstum Glossari del moble (2007).

PEY I ESTRANY, Santiago (1963). *Introducció al disseny industrial*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor. 63 p. (Panorama actual de les idees; 30)

Aquesta obra breu és considerada la primera publicació dedicada de manera global al fenomen del disseny. En el prefaci l'autor indica, després de cinc anys escassos d'activitat de disseny a Catalunya, la seva voluntat de fer propostes per al debat, d'encetar polèmiques.

Comença amb la denominació mateixa de la nova professió. Es decanta per disseny industrial en comptes d'estètica del producte. I continua amb el concepte, tot refusant la definició predominant als Estats Units, del disseny com a intermediari entre consumidors i fabricants. Pey defineix el disseny industrial com «la preocupació relativa a les formes de presentació, a les solucions utilitàries i a l'acabat dels productes industrials fets en sèrie» i reivindica que el moviment actiu per a la innovació és indeslligable de l'activitat del disseny. Partidari de l'orientació de l'escola Bauhaus (Walter Gropius, H. Meyer i L. Mies van de Rohe), defensa una concepció completa del disseny industrial, que tingui en compte tots els factors estètics i socials dels productes: materials, utilatge per a una execució seriada, elements auxiliars de muntatge, bon funcionament del producte, recobriments, embalatge, etc.

Pey, que a su vertiente de diseñador añade la de humanista y profesor, trata de sintetizar todas las vertientes que intervienen en el ciclo del diseño, dentro de un marco de situación histórica y encauzamiento de los productos. La obra tiene el indudable mérito de ser, hasta el momento, la única obra de estudio dedicada exclusivamente al diseño en todas sus vertientes: arquitectura de interiores, textil, materiales, etc. (Giralt-Miracle, 1970 p. 50.)

Dedica diversos capítols al perfil del dissenyador i és en els apartats sobre el producte on trobem més termes relacionats amb materials, tècniques, formes o procediments de fabricació.

Hi exposa la novetat dels premis ADI-FAD i parla de l'agrupació de dissenyadors industrials del Foment de les Arts Decoratives, tot reclamant la creació d'una escola que segueixi el precedent de l'escola Bauhaus a Weimar, creada per Walter Gropius, que vinculava el disseny a les tradicionals escoles d'arts i oficis; idea que es concretaria amb la creació de la Secció de Disseny a l'Escola Massana dos anys més tard de la publicació d'aquest primer manual.

MAÑA, Jordi; PEY I ESTRANY, Santiago; VILANOVA, Josep; FONT, Josep M. *El diseño en herramientas. El diseño en máquinas-herramientas = El disseny en eines. El disseny en màquines-eina. Barcelona: Centro de Diseño Industrial, 19??*

Es tracta d'una obra d'una trentena de pàgines amb el text bilingüe català-castellà dividida temàticament en tres parts: «Procés» del disseny de l'eina, «L'eina» i «L'ergonomia de les accions de premsió en el treball amb eines i màquines eina». Cadascuna de les parts ha estat escrita per un o dos dels diferents autors.

Santiago Pey va redactar la part dedicada a l'eina, on estableix les diferències conceptuals entre *eina* i *màquina eina*; presenta un panorama general de l'eina en l'evolució humana i en les diferents cultures, i relaciona el desenvolupament de les eines amb les necessitats de cada cultura. També analitza diversos termes a partir de la seva etimologia i en compara l'abast conceptual en diferents llengües.

Així [en català] considerem que una raspa, una llima, un martell, unes estenalles, una maça, una espàtula, un diamant, el paper de vidre, etc., són eines. Aquesta vasta comprensió no és possible en el castellà *herramienta*.

També parla dels termes que usen altres llengües per a designar l'eina, com ara *tresna* en basc, *zeug* i *Werkzeug* en alemany, *outillage*, *outil* i *outilleur* en francès, *tool* en anglès, *enseres* en castellà o altres sinònims en català com ara *estri*.

Pey defensa el fet que les llengües no mantenen una analogia exacta en les seves denominacions: «Les eines del camp i de conreu tenen un nom concret en castellà *aperos*, del qual no hi ha correspondència exacta en català. Inversament no hi ha tampoc una exacta correlació entre els mots catalans *ormeig* i *arres* i els castellans *avíos*, *aparejos* i *arneses*».

El text presenta gran quantitat de terminologia catalana relacionada amb les eines, com ara *punxó*, *burí*, *coltell*, *barrina*, *filaberquí*, *enformador*, *gúbia*, *vorenc*, *ribot*, *garlopa*, *acanalador*, *boetador*, *abrasió*, *raspat*, *gratat*, etc.; i els equivalents en castellà, gràcies a la versió bilingüe del text.

PEY I ESTRANY, Santiago (2007). *Glossari del moble. Barcelona: Edicions de l'Escola Massana. Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya. 147 p.*

Aquest llibre, prologat per Joan Ferrer, professor de filologia de la Universitat de Girona, aplega els dos vessants professionals de l'autor: el disseny industrial i la lexicografia. En una nota preliminar, Pey ens avisa que aquest glossari és una separata ampliada d'una obra en curs de redacció on s'acullen temàticament els mots bàsics comuns i científics del cabal lèxic català, l'inacabat *Diccionari temàtic*.

El glossari inclou 600 termes sobre mobles i construcció de mobles, ordenats temàticament. De fet l'obra no presenta una estructura lexicogràfica, sinó que cada entrada encapçala un text redactat a la manera enciclopèdica. Dins del text els termes rellevants són marcats en negreta, i es recullen també en un índex alfabètic (p. 135-147) amb ordenació d'unitats sintagmàtiques inverses, es a dir, a la manera de algunes enciclopèdies: *Acant* (*full d'*), *Antoni* (*potes de sant*), *goma* (*escuma de*), *pilota* (*entapissat de*). Els manlleus hi són destacats en cursiva: *chaise longue*, *churrigueresco*, *guata*, *high-boy*. El llibre recull 140 dibuixos referits als termes, il·lustrats per Xavier Ferrés i Padró, arquitecte i professor de l'Escola Massana. ✿

Bibliografia

- BARRERA, Heribert (2001). «Record de Santiago Pey». *Llengua Nacional*, 36 (tardor 2001), p. 35.
- FONT, Josep Maria (1992). Materials de l'exposició «Homenatge a Santiago Pey». Barcelona: Escola Massana.
- GIRALT-MIRACLE, Daniel (1971). «El Diseño Industrial en Cataluña. Historia cronológica del ADI/FAD». *Cuadernos de arquitectura y urbanismo [en línia]*, 1971, núm. 82, p. 48-54.
- Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1971; 2a ed. 1986.
- MANENT I TOMÀS, Jordi (2001). «Entrevista al lingüista Santiago Pey i Estrany». *Llengua Nacional*, 36 (tardor 2001), p. 31-34.
- MAÑÀ, Josep (1992). Materials de l'exposició «Homenatge a Santiago Pey». Barcelona: Escola Massana.
- MAÑÀ, Jordi; PEY I ESTRANY, Santiago; VILANOVA, Josep; FONT, Josep M. (19??). *El diseño en herramientas. El diseño en máquinas-herramientas = El disseny en eines. El disseny en màquines-eina*. Barcelona: Centro de Diseño Industrial.
- PEY I ESTRANY, Santiago (1960). «Problemes del disseny». *Serra d'Or*, núm. 11, p. 37.
- PEY I ESTRANY, Santiago (1963). *Introducció al disseny industrial*. Barcelona: Rafael Dalmau, editor. 63 p. (Panorama actual de les idees; 30).
- PEY I ESTRANY, Santiago (2007). *Glossari del moble*. Barcelona: Edicions de l'Escola Massana. Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya.
- RICO, Albert; SOLÀ, Joan (1995). *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València. (Biblioteca Lingüística Catalana; 16).

Vaig conèixer Santiago Pey a l'Escola Massana l'any 1972. Hi havia anat perquè sabia que necessitaven un professor de matemàtiques per als estudis de Disseny Industrial. El meu germà estudiava a la Secció de Disseny Industrial de la Massana i el meu pare hi havia estudiat dibuix i pintura l'any 1937. Aleshores jo estudiava Enginyeria Industrial.

De seguida hi va haver bona sintonia. Li va agradar el meu currículum i vam quedar que faria les classes. Allà, però, vaig tenir la primera sorpresa i mostra del caràcter de Santiago Pey. Em va dir que em volia demanar un favor una mica atípic: volia que comencés les classes aquella mateixa tarda, perquè els alumnes ja feia setmanes que havien començat el curs i ho necessitaven. Li vaig dir que sí i al cap d'una hora estava ensenyant matemàtiques a la Massana.

En Pey era el cap de la Secció de Disseny Industrial i d'Interiors de l'Escola Massana des de 1963, any en què la va fundar per encàrrec del director d'aleshores, en Lluís Maria Güell. Aquest havia vist la necessitat d'incorporar el disseny a una escola d'art i oficis artístics com la Massana, i per això havia fitxat un dels millors dissenyadors d'aquell moment i un dels pocs que, a més de dissenyar, es dedicava a estudiar, analitzar i fer teoria sobre aquella activitat tan important i, a la vegada, desconeguda en el nostre país.

Aquell mateix any, Pey havia publicat *Introducció al disseny industrial*, el primer llibre sobre aquesta disciplina que s'ha editat a tot l'Estat. És un llibre que, per la seva claredat conceptual i expressiva, encara ara és d'actualitat i útil per les seves reflexions i anàlisis sobre els diferents factors que intervenen en el procés de disseny.

Era un moment de molta modernitat. Des del 1959 a l'Escola s'hi impartia Disseny Gràfic. Pere Ariño n'era el cap de secció i els programes s'havien fet sota la direcció i l'assessorament de Ricard Giralt Miracle.

Santiago Pey i Estrany, nascut a Barcelona el 1917 i mort a la mateixa ciutat el 2001, va començar a interessar-se per les paraules als tretze anys, per l'ús dels diccionaris, per les classificacions per a poder recordar les paraules noves que descobria; una estada a Pont de Suert el va posar en contacte amb el concepte de *dialecte* i d'aquí a l'estudi dels sinònims. Diverses paraules per a expressar un mateix concepte. Ell afirmava que aquest coneixement de diferents maneres d'expressar una cosa (tant per variacions dialectals com pel coneixement del mot en diferents idiomes) és un primer fonament creatiu per a enfrontar el disseny de l'objecte que aquestes paraules expressen.

Va estudiar Dret i Filosofia i Lletres a la Universitat —va ser alumne de Jaume Serra Hunter, Jordi Rubió i Balaguer, Joan Petit i Pompeu Fabra; «en Fabra, com en Petit, no feien classe classe, les seves xerrades sense un tema determinat eren extraordinàriament educatives»— i, per recomanació del seu oncle, va aprendre i practicar durant els estius l'ofici d'ebenista.

Ell sempre deia que d'aquesta combinació: d'una banda, el coneixement de les paraules i l'estudi de les idees, i de l'altra, el coneixement dels materials i dels seus processos de transformació i la fabricació de productes en sortien directament les competències per a dedicar-se al disseny industrial.

Vaig tenir la sort de compartir classes de Projectes de Disseny amb ell i la veritat és que jo era un deixeble, un xic més avançat que els altres, del veritable mestre que era en Pey.

A les seves classes gaudíem del seu ampli coneixement de tants i tants temes. Moltes vegades a classe duia formatges exquisits dels quals ens feia descobrir l'origen, la composició, la forma de fabricació, el nom, la relació amb la geografia i l'economia, el país on s'havia inventat (o dissenyat?) acompanyats d'algun vi. D'altres vegades, la classe es traslladava a una tasca o un baret del barri i allà es desenvolupava la conversa. Tot estava relacionat amb el disseny. Com deia ell «d'on s'ha de nodrir principalment (el dissenyador) per a establir el disseny serà de les arrels essencials d'on arrenca el producte» (Pey, 1963).

La seva curiositat imparable el va portar a ser un dels experts més importants en un camp molt difícil i de moltíssima actualitat en aquells anys: els plàstics. Coneixia la major part dels tipus de plàstics i n'explicava les propietats. Col·laborava amb el Centro Español del Plástico i hi feia conferències.

En aquella època feia consultories i dissenys a moltes empreses de petita maquinària i electrodomèstics. Al mateix temps tenia patentades a Alemanya força peces per a la construcció de mobiliari dissenyades per ell: frontisses, peces d'unió, baldes, etc. que són molt interessants pel seu coneixement de disseny d'interiors i de mobles.

Quan va deixar l'Escola l'any 1978, hi vaig seguir en contacte. Un cop l'any, com a mínim, venia a les meves classes i conversava amb els alumnes, i els deixava bocabadats amb comentaris als seus projectes i recomanacions.

Quan vaig accedir a la direcció de l'Escola Massana, l'any 2000, em va venir a veure i em va regalar el mecanoscrit de la separata del moble del seu inacabat *Diccionari temàtic*. D'aquest text, set anys després vam publicar a l'Escola Massana el *Glossari del moble*. Aquest llibre, d'una banda, lèxic vinculat al moble i, de l'altra, descripció de materials, formes i eines i processos, resumeix el tarannà i la manera d'ensenyar de Santiago Pey.

També anàvem a sopar. Per a mi aquells sopars han estat la meva formació de postgraduat: en Pey militar, aventurer, racional, valent; en Pey pare dels seus tres fills, marit de la Mercè, humà, solidari, savi, amorós; en Pey dissenyador i teòric, polèmic, respectuós, coneixedor i encuriós, amb ganes d'aprendre dels nous fenòmens del disseny i, sobretot, en Santiago Pey amic, mestre paternal i generós.

XEMA VIDAL
Escola Massana